

George G. Potra

Academia Română sfidează consemnul

Întrunită la 21 martie 1941, în mod special, pentru a omagia memoria lui Nicolae Titulescu, de curând dispărut, Academia Română¹ își însușea înaltul elogiu pe care vicepreședintele ei de la acea dată, Ion Petrovici, îl aducea marelui om politic și diplomat.²

„În noaptea de luni spre marți din săptămâna aceasta a încetat din viață, în străinătate, colegul nostru Nicolae Titulescu.

Este adevărat că acela care ne părăsește astăzi n-a activat prea mult în sânul instituției noastre și greu se va găsi în această incintă un loc care să-l evoce, un scaun văduvit prin dispariția sa. Cu toate acestea nu rare au fost mărturiile sale de recunoștință pentru forul care l-a ales, la scurt interval, membru de onoare și membru activ, mărturii care au culminat nu de mult, printr-un semn menit să arate dorința lui Nicolae Titulescu de a rămâne atașat de instituția noastră, într-o formă care îl va împleti de-a pururi, și după încetarea ființării sale pământești.

Însă doliul Academiei Române nu se măsoară cu asemenea considerații de balanță contabilicească.

Academia este, mai înainte de orice, un loc de consacrare a valorilor naționale, iar Nicolae Titulescu a fost, desigur, o valoare excepțională. Oricine a avut prilejul să-l apropie a rămas vrăjbit de ceea ce ar putea să se numească o autentică strălucire intelectuală. O viteză uluitoare a procesului cugetării, o aptitudine de a prinde îndată relațiile ideilor cu tot ce-ar putea să șadă în legătură cu ele, o promptitudine neasemănată a replicii care se făcea cu perfecția unui lucru îndelung pregătit, un dar torențial de expresie, care totuși găsea termenul cel mai propriu – fie în formă jucăușă, fie în formă lapidară – un glas de fanfară care străbătea departe și dădea cadența pasului acelora din apropiere.

Această strălucire s-a menținut de-a capul în forma timpurie a precocității, depășind de copil nivelul clasei sale, nu în felul premianților întâi, disputați și contestați de alți colegi, ci cu deplina recunoaștere a tuturor, căci între dânsul și coloana celorlalți era distanța unui călăreț pe care pedestrirea nu-l poate ajunge, oricât ar voi să gonească. Această strălucire s-a menținut și dezvoltat vertiginos cu vârsta, uimind deopotrivă toate categoriile de profesori, autohtoni și străini, inclusiv somitățile juridice care i-au dat diploma de doctor cu elogiul supreme, la Facultatea de Drept din

Paris. Cariera sa în țară a sărit toate etapele, ajungând dintr-o dată pe planul întâi al baroului și pe acela al politicii, unde într-o vreme de selecție mai aspră, când nu se făcea loc tinerilor decât cu zgârcenie, iar aceștia nu dădeau brânci generațiilor dinaintea lor, Titulescu și-a cucerit fără zăbavă un loc de prim rang, fiind introdus în guvernul național din 1917, ca ministru de Finanțe, la vârsta de 34 de ani.

Elementul său a fost viața de acțiune, viața militantă, nu pasiunea elaborării științifice, deși posibilitățile sale creatoare se manifestaseră frumos în domeniul acesta, cu prilejul tezei sale de doctorat.

O precisă conștiință a forțelor sale excepționale, neconținut verificate în comparație cu alții, la care s-a adăugat poate o plăcere neogoită de exhibițiune, l-au făcut să dorească o scenă cât mai vastă de manifestare, care nu putea să fie nici zidurile unei camere de lucru, nici estrada unei catedre universitare – pe care a dobândit-o de altfel fără efort – și dacă se poate nici scena restrânsă a unei țări mici, oricât ar fi fost aceasta de legată de inima lui de bun patriot. Împrejurările, după Războiul de Întregire Națională, i-au pus la dispoziție o arenă incomparabil mai vastă: aceea a reuniunilor internaționale, care deveniseră continui, permanente, în străduința colectivă a țărilor, mari și mici, de a organiza continentul așa de zdruncinat de pârjolul abia trecut, pentru a-l păzi în viitor de o catastrofă similară.

Pe această arenă răsunătoare, unde se întruneau cu gânduri generoase și așteptări optimiste, fruntași ai mai tuturor popoarelor, Titulescu, ca delegat al țării sale, a atins momente de adevărată glorie internațională.

Talentul lui de a pătrunde chestiile și a le găsi formula cea mai strălucitoare l-au făcut să domine adunările, să fie adesea prima violină a orchestrei internaționale, ba uneori chiar șef de orchestră, priceput și prestigios.

Am avut ocazia să-l văd la Geneva, unde în două rânduri Societatea Națiunilor l-a ales președinte. Mi-au rămas vii în aducerea aminte cuvântul său precis în situațiile cele mai încurcate, elocvența lui ascultată și așteptată cu emoție – ca producerea unui mare solist – și mai ales tonul său mândru ca între absolut egali.

Desigur, realitatea a dezmințit multe din calculele acestui om, impregnate de spiritul genevez și îți vine să zici că elanul speranțelor sale generoase în iminenta înfrățire a popoarelor n-a fost îndeajuns de ținut în echilibru de sacrul egoism național, pe care totuși el era încredințat că-l servește în permanență și cu toată pasiunea necesară. Aceste lucruri – asupra cărora istoria nepărtinitoare se va pronunța complet mai târziu – nu ne pot face să uităm strălucirea cu care am fost reprezentați neîntrerupt în aceste

dezbateri și dispute internaționale, unde adeseori am câștigat cupa învingătorului, asupra altor neamuri, cu prestigiu mai îndătinat, și că această strălucire se integrează la capitolul trecutului nostru apropiat, valorificându-se chiar indiferent de rezultate, așa cum și la alte neamuri eroi norocoși, fie dintr-un propriu avânt nestăpânit, sunt totuși integrați în istorie, pentru nimbul de raze, care au revărsat lumină și asupra patriei lor.

De altfel, poate un viitor mai îndepărtat va vedea în Nicolae Titulescu mai puțin stâlpul unei clădiri prăbușite, cât precursorul unei instituții care va trebui să vie. Că opera de la Geneva a fost prematură și nădejdiile acelor care au crezut într-însa au trebuit să se risipească, aceasta este evident... Ceea ce a încercat fără succes Geneva, rămâne oricum, pe baze ceva mai chibzuite, un țel de viitor.

O maximă a înțelepciunii antice ne înștiințează că nu trebuie să zici de nimeni că a fost fericit, mai înainte de-a muri. Vieți îndelung răsfățate de soartă pot să sfârșească totuși cu suferințe și nenorociri. Nu se poate spune despre Titulescu că n-a fost răsfățat al norocului și al oamenilor, în cea mai largă parte a vieții sale, însă totuși finalul ființării sale a fost umbrat de decepții, iar ochii i s-au închis pe o imagine cumplită: icoana țării sale mutilată de hotare, cu care sufletul nostru nu se va împăca niciodată. Ziua dreptății naționale, pentru a cărei pipăire nu există nimeni, oricât de împovărat de viață, să nu mai ceară zile de trăit, ziua aceea nu va mai luci și în ochii lui N. Titulescu.

Cu adânc respect pentru această durere supremă și pentru tot ce el a procurat ca recunoaștere și faimă, în bătălie deschisă, virtualităților spirituale ale neamului românesc, să-i întovărășim o clipă umbra, pe drumul fără întoarcere, cufundându-ne într-un minut de pioasă tăcere.“

În ciuda cererilor Academiei Române pentru inserarea acestui elogiu în paginile publicațiilor vremii, cenzura militară a respins categoric o asemenea solicitare. Față de această situație, la 22 martie 1941, președintele Academiei Române, Constantin Rădulescu-Motru³ a adresat o scrisoare generalului Ion Antonescu, anexând și textul discursului pronunțat numai cu o zi înainte de Ion Petrovici:

„În ședința Academiei Române de ieri, 21 martie a.c., conform uzanțelor și datoriei Academiei – scria C. Rădulescu-Motru – s-a rostit un panegiric pentru de curând dispărutul Nicolae Titulescu, fost membru activ al instituției noastre.

Sarcina acestui discurs a fost încredințată domnului Ion Petrovici⁴, vicepreședinte al Academiei Române, care a prezidat ședința înlocuind pe președintele reținut acasă, de mai multe zile, pentru motive de boală.

Cum acest discurs de strictă ținută academică, deși a fost distribuit ziarelor nu a apărut nicăieri, tăiat probabil de cenzură, pentru motive al căror sens ne scapă, am socotit util, față de posibilitățile de transmitere eronată, pricinuită chiar cu nevinovăție de fantezia acelor care relatează [...] să vi se înainteze o copie autentică a discursului în chestiune.⁵

Demersul lui C. Rădulescu-Motru pe lângă generalul Ion Antonescu a rămas infructuos. La 24 martie 1941, acesta din urmă pune următoarea rezoluție pe scrisoarea președintelui Academiei Române:

„Nu este oportun politicește să se facă elogiul politic al omului care a strălucit cu inteligența sa, care a încercat să facă țării multe servicii, dar care are nevoie de transportarea în timp pentru a fi judecată la justa ei valoare.

Se poate face însă o recenzie a cuvântării ținută numai în ceea ce privește calitățile strălucite naturale ale discursului și activității sale profesionale și literare sau științifice.⁶

La 15 mai 1941, cu puține zile înainte de intrarea României în cel de-al Doilea Război Mondial, în ciuda unei asemenea rezoluții de neînțeles față de un om care și-a consacrat întreaga viață patriei, Alexandru Lapedatu, membru proeminent al Academiei Române, repeta elogiul făcut lui Nicolae Titulescu, subliniind tocmai valoarea operei sale politice:

„Nicolae Titulescu – afirma acesta – a încetat din viață în noaptea de 17 spre 18 martie, în străinătate, unde se afla de mai mulți ani, ținut departe de țara sa de vitregia vremurilor. [...].

Luminat și condus de o adâncă dragoste de patrie, a dat viguroase și răsunătoare lupte în aceste adunări [internaționale] pentru apărarea drepturilor și cauzelor românești [...].

Aceeași dragoste de patrie, unită cu grija – din care nu vor fi lipsit și previziuni funeste – de a-i păstra intacte granițele întregite, l-au hotărât să militeze pentru o pace europeană prin înfrățirea popoarelor și pentru menținerea sau formarea unor «antante» politice, pe care neînduplecatele realități de mai târziu aveau să le dovedească iluzorii sau în orice caz premature [...].

Academia Română îi va păstra o vie și recunoscătoare amintire.⁷

Cuvintele rostite atunci la adresa lui Nicolae Titulescu pot fi considerate veritabile acte de protest ale intelectualității românești, ale Academiei Române care, în spiritul unor vechi și luminate tradiții, și-a făcut un titlu de glorie din apărarea intereselor fundamentale ale poporului român, a libertății și independenței sale.⁸

Mai mult decât o ingratură, gestul generalului Ion Antonescu, al guvernanților vremii, se constituie într-o reacție îndemnă față de memoria

lui Nicolae Titulescu, a omului politic și diplomatului român care, stimulând și coalizând adversitățile atâtor și atâtor dușmani externi și interni, ale fascismului internațional, va intra în istoria națională pe poarta cea mare, poporul român păstrându-i o luminoasă și neștearsă amintire, în care se incorporează respectul și admirația pentru o viață și o operă închinată fără parcimonie dăinuirii românești.

Guvernanții de la București nu cunoșteau desigur dictonul *De mortuis nil nisi bene*⁹ și nici măcar varianta *De mortuis nil nisi vere*.¹⁰

NOTE

¹ Pentru cunoașterea relațiilor lui Nicolae Titulescu cu Academia Română vezi următoarele: Petre Popescu-Gogan, *Trei decenii de la moartea lui Nicolae Titulescu – mărturii inedite*, în „Lumea“, an IX, nr. 12 (386), 18 martie 1971, pp. 22–23; Alexandru Dobre, *Nicolae Titulescu la Academia Română*, în „Memoriile Secției de Științe istorice a Academiei Republicii Socialiste România“, seria IV, tomul VII, 1982, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1984, pp. 143–155; Alexandru Dobre, *Nicolae Titulescu la Academia Română*, în „Magazin Istoric“, an XIX, nr. 3 (216), martie 1985, pp. 33–35.

² I. Petrovici, *La moartea lui Nicolae Titulescu* [cuvântare rostită în calitate de vicepreședinte al Academiei Române, în incinta Academiei Române, la 21 martie 1941], în Ion Grecescu, *In Memoriam Nicolae Titulescu* (studiu introductiv, texte alese, traduceri de...), Editura Politică, București, 1982, pp. 165–168.

³ Constantin Rădulescu-Motru (1868–1957). Filosof și psiholog român. Profesor universitar la București. A înființat și condus Societatea română de filosofie și diverse periodice („Noua Revistă Română“, „Revista de filozofie“, „Analele de psihologie“). Membru titular al Academiei Române (4 iunie 1923). Vicepreședinte al Academiei Române (31 mai 1935–3 iunie 1938; 31 mai 1941–2 iunie 1944). Președinte al Academiei Române (3 iunie 1938–31 mai 1941). Repus în drepturi ca membru titular al Academiei Române (3 iulie 1990).

⁴ Ion Petrovici (1882–1972). Jurist, filosof, logician, scriitor, om politic și de stat român. Profesor la Universitățile de la Iași și București. Lucrări de logică și istoria filosofiei, lirică, teatru, memorialistică. A avut o bogată activitate politică. Membru al Partidului Conservator Democrat; Partidului Poporului; Partidului Național Agrar (1932); Partidului Național Creștin (1935). Deputat (1920). Membru al Consiliului superior național al Frontului Renașterii Naționale (1939). În mai multe rânduri ministru: Lucrări Publice (1 ianuarie–13 decembrie 1921); Instrucțiune Publică (14 iulie 1926–14 iulie 1927); Educație Națională (28 decembrie 1937–10 februarie 1938); Cultură Națională și Culte (5 decembrie 1941–23 august 1944). Membru titular al Academiei Române (24 mai 1934). Vicepreședinte al Academiei Române (3 iunie 1938–31 mai 1941). Repus în drepturi (3 iulie 1990).

⁵ Ion Grecescu (ed.), *op. cit.*, p. 30.

⁶ Mareșalul Ion Antonescu, *Secretele guvernării. Rezoluții ale Conducătorului Statului (septembrie 1940–august 1944)* (cuvânt înainte, selecție, note și indice de Vasile Arimia și Ion Ardeleanu), Editura „Românul“, București, 1992, p. 62.

⁷ Alexandru Dobre, *Nicolae Titulescu la Academia Română*, în „Magazin Istoric“, an XIX, nr. 3 (216), martie 1985, p. 35.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Despre morți să nu vorbești decât de bine (*lat.*).

¹⁰ Despre morți să nu spui decât adevărul (*lat.*).